

Ім'я користувача:
Юдіта Павлович

Дата перевірки:
27.05.2023 05:17:59 CEST

Дата звіту:
29.05.2023 06:51:30 CEST

ID перевірки:
1015283385

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

ID користувача:
100011755

Назва документа: Магістерська Моїсеєнко

Кількість сторінок: 51 Кількість слів: 9005 Кількість символів: 62869 Розмір файлу: 4.85 MB ID файлу: 1014955999

17% Схожість

Найбільша схожість: 2.7% з Інтернет-джерелом (<http://eprints.zu.edu.ua/20632/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D>).

16.9% Джерела з Інтернету

940

Сторінка 53

0.54% Джерела з Бібліотеки

3

Сторінка 61

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

2

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
МЕТОД БЕСІДИ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ШЛЯХИ
ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

МОІСЕЄНКО ВЛАДИСЛАВА ОЛЕГІВНА

Студентка II курсу

Освітня програма: «Філологія. Українська мова і література»
за спеціальністю 035 «Філологія»
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 103 /23 листопада 2022 року

Науковий керівник: Павлович Юдіта Павлівна
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології

Завідувач кафедри: Бергсасі Аніко Ференцівна
габілітований доктор, професор

Робота захищена на оцінку _____, « ____ » _____ 2023 року

Протокол № _____ /2023

**Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології**

Кваліфікаційна робота
**МЕТОД БЕСІДИ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ШЛЯХИ
ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ**

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконала: студентка II курсу
МОІСЕЄНКО ВЛАДИСЛАВА ОЛЕГІВНА

Освітня програма: «Філологія. Українська мова і література»

Науковий керівник: Павлович Юдіта Павлівна
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології

Рецензент: Певсе Андрея Андріївна
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології
Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II

Берегове

2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. БЕСІДА ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ НА УРОКАХ СЛОВЕСНОСТІ.....	5
1.1. Поняття методу та його класифікації.....	5
1.2. Словесні методи навчання.....	7
1.3. Основні умови вибору та успішного застосування методу бесіди на уроках української мови.....	11
Висновок до розділу 1.....	13
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ БЕСІДИ.....	14
2.1. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 5-му класі	14
2.2. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 6-му класі	17
2.3. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 7-му класі	20
2.4. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 8-му класі	23
2.5. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 9-му класі	25
2.6. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 10-му класі	32
2.7. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 11-му класі	38
Висновок до розділу 2.....	45
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	49

ВСТУП

Актуальність теми. Вивчення української мови є необхідною складовою навчального процесу. На різних етапах її засвоєння вчителі використовують певні методи. Вони повинні відповідати віковим особливостям школярів. Варто зауважити, що на сучасному етапі розвитку педагогіки та методики нема одностайної думки щодо поняття «методу». Це спричинено тим, що науковці мають різні погляди. Цим питанням займалися такі відомі науковці та методисти, як наприклад, А. Алексюк, П. Олійник, Н. Волкова, М. Махмутов та ін. Оскільки погляди стосовно поняття «методу» серед вчених розбігаються, тому класифікацій існує безліч. Цю проблему досліджували Л. Рожило, М. Шкільник, Є. Пасічник, П. Підкасистий та ін. Незалежно від основ типологій, то в кожному з них можна знайти елементи словесних методів. Варто зауважити, що конкретно їх так не називають. Наприклад, С. Чавдаров, В. Масальський виокремлювали зв'язний виклад вчителя та бесіду, В. Капінос – метод пояснення нового матеріалу та евристичну бесіду. Однак у кожній із класифікацій є бесіда без конкретизації виду, а в окремих випадках, зокрема В. Капіноса – евристична бесіда.

Для застосування бесіди на уроках української мови необхідно розуміти її мету незалежно від її виду. Кожна з них характеризується наступними факторами:

- 1) чіткістю й логічністю побудови запитання;
- 2) питання не повинні наводити на відповідь;
- 3) зрозумілістю;
- 4) відповідати меті уроку;
- 5) взаємодією педагога та учнів;

Бесідою керує вчитель, тому він має бути широко обізнаним із навчальним матеріалом. Якщо учень не може відповісти на питання, то педагог має перефразувати таким чином, щоб він міг це зробити. Незалежно від типу уроку бесіду можна використовувати на різних її етапах. Цим питанням займалися такі відомі методисти, як наприклад, О. Біляєв та С. Лукач.

Мета роботи – розглядати особливості методу бесіди, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити застосування його на уроках української мови.

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язати такі **завдання**:

- 1) дослідити поняття «метод»;
- 2) розкрити співвідношення визначень методу та прийому;
- 3) проаналізувати класифікації методів навчання;
- 4) охарактеризувати словесні методи навчання;

- 5) виокремити особливості організації бесіди на уроках української мови;
- 6) розробити конспекти уроків з української мови з використанням бесіди у 5-11 класах.

Об'єкт дослідження – методика проведення бесіди на заняттях української мови

Предмет дослідження – бесіда та шляхи її розвитку

Для реалізації мети і завдань дослідження використовувалися наступні **методи** дослідження: вивчення і аналіз педагогічної та науково-методичної літератури, періодичних видань.

Теоретико-методологічною основою магістерської роботи є праці П. Олійника, С. Лукач, Я. Бурлака та інші.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що об'єктом методичного дослідження є ефективність використання бесіди на уроках української мови.

Теоретичне значення магістерської роботи полягає в тому, що вона доповнює знання про бесіду як словесний метод навчання, розширює уявлення про умови ефективного застосування на уроках, зокрема й української мови, узагальнює відомості про поняття «методу» та його класифікації.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що фактичний матеріал може бути використаний у педагогічних та методичних студіях для глибшого вивчення словесних методів, зокрема бесід; на заняттях з української мови (зокрема уроків, які пов'язані з мовними темами та мовленнєвими в 5-11 класах).

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, 2 висновків та загального висновку, списку використаної літератури, який налічує 32 позиції. Загальний обсяг магістерської роботи – 50 сторінок

РОЗДІЛ 1. БЕСІДА ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ НА УРОКАХ СЛОВЕСНОСТІ

1.1. Поняття методу та його класифікації

У сучасній педагогіці є різні визначення стосовно методу навчання. Все залежить від того, що вкладено в основу поняття. Наприклад, П. Олійник стверджує, що методи навчання є двоїстою системою способів, прийомів, засобів, систематичних дій викладача і студентів (учнів) на заняттях, які мають на меті досягнення певних цілей (навчальних, виховних, дидактичних) та завдань, а саме: оволодіти знаннями, формувати уміння та навички, виховувати. [18, с. 126]. Н. Волкова вказує на те, що метод навчання – діяльність викладача та учнів, яка базується на взаємодії, яка має на меті засвоєння знань, формування умінь і навичок учнями, а також виховання та загальний розвиток [7, с. 320]. М. Махмутов пише, що метод навчання є обумовленим принципами система правил педагогічної взаємодії між вчителем та учнями, кожен з яких вибирає певні прийоми та способи внаслідок чого досягається поставлена мета [15, с. 87]. С. Баранов називає методом навчання ту форму засвоєння навчального матеріалу (теоретичного і практичного), який виникає із завдань, що ставить освіта, а також виховання й розвиток особистості учня [2, с. 129]. Науковець В. Оконь вказує на те, що методом навчання є така організація взаємодії педагога і школяра, яка здійснюється свідомо, щоб досягти змін в особистості учня [20, с. 262]. В основі визначень є засвоєння знань, формування умінь та навичок, а також виховування.

Варто зауважити, що чимало науковців поряд із методами виділяють і прийоми навчання. А. Алексюк стверджує, «...якщо до певного способу навчання педагог вдається на уроці тільки для того, щоб зосередити увагу учнів на певному матеріалі, то цей спосіб відіграє роль дидактичного прийому. А коли спосіб навчання застосовується для з'ясування суті питання, розкриття змісту матеріалу, то це вже не прийом, а дидактичний метод незалежно від того, триватиме він на уроці 5 чи 10 хвилин» [1, с. 53]. М. Успенський доводить те, що метод вказує на напрям та характер діяльності учня в процесі навчання, який направляє педагог, а прийом виступає певною дією вчителя та школярів [27, с. 34]. Окремі вчені не розмежовують ці поняття. Наприклад, Є. Пасічника, З. Слєпкань вказують наступне: «методи і прийоми взаємопереходять одні в одних» [21, с. 130]; «... той самий спосіб діяльності може виступати то як метод, то як прийом навчання» [25, с. 118]. З вищесказаного можна зробити висновок, що до цього часу нема

одноставної думки стосовно методу і прийому. Однак можна стверджувати те, що вони пов'язані між собою, але не є тотожними.

У сучасній педагогіці є чимало класифікацій методів навчання. У їх основі різні чинники. Внаслідок цього типології є більш або менш розгалуженими. Однією з перших класифікацій методів навчання запропонував П. Підкасистий, який виділив 2 групи методів: роботи вчителя (розповідь, пояснення, бесіда) та учнів (вправи, самостійна робота) [22, с. 239]. М. Махмутов схарактеризував методи навчання на основі взаємодії вчителя та учня: монологічний, показовий, діалогічний, евристичний, дослідницький, алгоритмічний, програмований [15, с. 40-41]. В. Онищук, Л. Тимчишин, І. Федоренко систематизували методи за дидактичними функціями:

- 1) інформаційно-рецептивний метод;
- 2) ілюстративно-наочний;
- 3) комунікативно-творчий;
- 4) пізнавальнорефлексивний;
- 5) системно-структурний;
- 6) операційно-конструктивний;
- 7) контрольнорефлективний [Функції і структура методів навчання / [30, с. 23-24].

Отже, у сучасній педагогіці є різноманітні класифікації. Кожна з них має свої переваги та недоліки. Однак на їх основі виникають методи навчання конкретних предметів.

У методиці викладання української мови виділяють чимало типологій методів навчання. Наприклад, С. Караман виокремлює наступну: «усний виклад учителем матеріалу, бесіда, спостереження учнів над мовою, робота з підручником, метод вправ, а також програмоване навчання, комп'ютеризоване навчання» [19, с. 108-112].

В. Капінос систематизував методи і виділив 2 великі групи, а саме:

1. Формування знань (метод повідомлення знань у готовому вигляді; метод пояснення нового матеріалу; метод евристичної бесіди, або метод спостереження над мовою; метод закріплення введених знань (відтворювальної бесіди) та ін.);
2. Формування вмінь і навичок (мовний розбір, конструювання, диктант, списування, методи лінгвістичного аналізу тексту тощо) [12, с. 26-42].

У 60-их рр. ХХ ст. С. Чавдаров, В. Масальський виділили наступні загальні методи: 1) зв'язний виклад учителя, 2) бесіда, 3) самостійні спостереження учнів, 4) робота з підручником, 5) використання наочних посібників, 6) вправи [17, с. 53-54].

Методист Л. Рожило схарактеризувала такі методи навчання: зв'язний виклад матеріалу, бесіда, робота з підручником, спостереження й аналіз мовних явищ, метод вправ, програмоване навчання [16, с. 34-45].

М. Шкільник залежно від типів навчання виділяє наступні групи методів:

I. Інформаційно-повідомляючий – догматичні методи (виклад матеріалу в книжці, учителем, відповіді на запитання; механічне виконання мовних вправ за готовими зразками).

II. Дослідницький: спостереження над мовними фактами та практична діяльність (ділові папери).

III. Пояснювально-ілюстративний (традиційний): розповідь учителя, евристична бесіда, спостереження учнів над мовою, робота з підручником і навчальними посібниками, метод вправ

IV. Програмоване навчання: тренувальні програмовані завдання

V. Проблемно-пошуковий: частково-пошуковий метод [31, с. 5-10].

Отже, всі класифікації мають право на існування. Не існує універсального методу, оскільки під час уроку вчитель використовує декілька. Однак одним із основних методів навчання української мови у школі є словесні.

1.2. Словесні методи навчання

У сучасній педагогіці та методиці викладання української мови більшість науковців виділяють словесні методи навчання. Однак їх у класифікаціях так знайти не можна. Тому в типологіях методів навчання є тільки окремі види словесних методів, а саме: розповідь вчителя та евристична бесіда (за М. Шкільником), зв'язний виклад матеріалу й бесіда (Л. Рожило, С. Чавдаров, В. Масальський), евристична бесіда (В. Капінос), усний виклад учителем матеріалу та бесіда (С. Караман). Варто зауважити, що кожен з них виокремлює метод роботи з підручником.

До словесних методів навчання відносимо: пояснення, розповідь, лекція, бесіда, робота з підручником. Кожен із них мають свої особливості.

Пояснення – це метод, який використовують під вивчення нового матеріалу або закріплення під час вивчення визначень чи явищ. Його можна використовувати в різних класах.

Розповідь має свої особливості. Вона відрізняється від попереднього методу тим, що має на меті розкрити навчальний матеріал послідовно. Розповіді поділяють на:

художні, наукові, науково-популярні, описові. Кожен із цих видів використовується на уроках української мови. Наприклад, перший найчастіше застосовують під час усного чи письмового переказу та твору, другий – вивчення мовної теми, третій – мовної теми чи конкретного поняття, четвертий – твір-опис. Для використання цього методу необхідно відповідати певним вимогам:

- 1) Має виховну мету;
- 2) наукові факти є достовірними;
- 3) безліч прикладів та фактів;
- 4) наочність;
- 5) простота та доступність мови;
- 6) зрозумілість тощо [29, с. 120].

Лекція – усний виклад навчального матеріалу, який є великий за обсягом. Цей метод найчастіше використовують у старшій ланці.

Бесіда має на меті відповіді учнів, на поставлені питання. Відповідно до цього розрізняють: вступну, бесіду-повідомлення, бесіду-повторення, контрольну. У їх назві закладено цілі, які має бесіда.

Фактори, що сприяють успішності бесіди:

- 1) «володіння прийомами рефлексивного і активного слухання;
- 2) уміння сприймати інформацію;
- 3) уміння правильно сформулювати і вчасно поставити запитання, своєчасно знаходити і коректувати незрозумілі для учня запитання, бути гнучким в їх формулюваннях;
- 4) уміння побачити і врахувати фактори, що викликають захисну реакцію учня і перешкоджають його введенню в процес взаємодії;
- 5) здатність сприймати й обробляти отримані значні обсяги інформації;
- 6) уважність до ступеня стомлення і тривожності учня» [9].

Робота з підручником – «організація самостійної роботи учнів з друкованим текстом, що дає їм змогу глибоко осмислити навчальний матеріал, закріпити його , виявити самостійність у навчанні» [29, с. 123].

Можна зробити висновок, що кожен із видів словесного методу є ефективним. Однак їх потрібно поєднувати з іншими методами та прийомами. Ми зосередимося на репродуктивній, евристичній та катехізичній бесідах.

Основна мета репродуктивної бесіди є відтворення вивченого навчального матеріалу. Вона може використовуватися на будь-якому етапі уроку. Варто зауважити, що найчастіше її використовують у початковій школі. Це спричинено віковими

особливостями учнів, а також їхнім розвитком. Однак репродуктивну бесіду можна застосовувати і в основній школі. Наприклад, при мотивації навчальної діяльності учні повторюють попередньо вивчений матеріал.

Репродуктивна бесіда відбувається під час засвоєння знань, умінь та навичок, коли завершується вивчення певної частини навчального матеріалу, а саме:

- а) «актуалізація опорних знань про предмети і явища природи, способи діяльності;
- б) сприймання готових знань з різних джерел;
- в) закріплення засвоєного змісту» [3].

Отже, цей вид бесіди лише продукує теоретичний матеріал, який школяр засвоїв раніше. Не показує здатність учня використовувати його на практиці.

Чимало методистів займаються вивченням евристичної бесіди. Наприклад, Я. Бурлак вивчав її як метод навчання [6], а О. Біляєв – застосування на уроках української мови [5], С. Лукач – специфіку викладання навчального матеріалу за допомогою неї [14].

Евристичну бесіду ще називають «сократичною». Оскільки її першим застосував Сократ. Евристична бесіда має свої функції, які необхідно знати, щоб вміти її застосовувати на уроках української мови:

- 1) Освітня, оскільки завдяки неї учні здобувають нові знання, які зможуть згодом використати.
- 2) Розвиваюча. Вона допомагає набуттю самостійності. У школярів розвивається уява, мислення, пам'ять тощо.
- 3) Виховна. Під нею розуміємо вибір мовного матеріалу таким чином, щоб мав виховний ефект.
- 4) Мотиваційна. Оскільки для вирішення конкретної ситуації необхідно правильно поставити питання, щоб її розвивати.
- 5) Комунікативна. Евристична бесіда допомагає не тільки правильно формулювати відповіді, а й вміння доводити свою думку, аргументуючи її [10].

Цей вид бесіди складно контролювати. Оскільки відповіді учнів на питання не завжди можна наперед передбачити. К. Ушинський стверджував: «Запитання, що вичерпують зміст прочитаного, не так легко робити, як це може здатися на перший погляд. Наставник повинен попереду сам цілком засвоїти зміст статті й підготувати про себе запитання на неї. Спочатку ж краще попереду навіть записувати ці запитання» [28, с. 253].

За визначенням словника катехізична бесіда – метод навчання, який будується на заучуванні напам'ять питань та відповідей. Його активно почали використовувати в ХІ

столітті [8, с. 157]. На основі катехізичної бесіди будувалися підручники з богослов'я. У них є питання і готові відповіді.

Варто зауважити, що на сучасному етапі розвитку методики викладання української мови важливим постає вивчення інтерактивних методів навчання мови, що часто має зв'язок із бесідою. Оскільки в школі використовують не лише класичні евристичну чи репродуктивну бесіди в чистому вигляді, а в поєднанні з іншими прийоми. Це допомагає зацікавити учнів у вивченні навчального матеріалу, а також розвиває їх комунікативні здібності.

Поняття інтерактивність було введено в 1975 році Г. Фріцом, який вказував на покращення поведінки його учасників. На сучасному етапі розвитку викладання української мови є кілька інтерактивних технологій, що будується на основі бесіди.

Наприклад, мозковий штурм за визначенням О. Пометун та Л. Пироженко [26] або розумовий штурм за тлумаченням М. Пентиліук, Т. Окунович [23]. Найменування дещо різняться, але принцип його використання однаковий. Основна його ідея полягає в обговоренні проблемного питання та її розв'язання. Варто зауважити, що під час мозкового штурму не можна обговорювати відповіді учнів. Цей метод допомагає висловлювати свою думку, наприклад, під час уроку розвитку мовлення, а саме: усного чи письмового переказу чи твору.

Лінгвістична дуель – інтерактивний прийом, який базується на експрес-взаємоопитуванні між учнями. Він має на меті поставлення запитання одним школярем і відповіді іншого. Цей метод допомагає учням чітко формулювати питання та свої відповіді [24]. Наприклад, його можна застосувати під час перевірки теоретичного матеріалу та його розуміння учнями.

Займи позицію – це технологія є ефективною на уроках української мови. Оскільки є одне проблемне питання, які учні мають обговорити в групах. Частина з них займає позицію «так», а інша – «ні», аргументуючи свої відповіді.

Мікрофон – це інтерактивна технологія, яка допомагає висловлювати думку щодо поставленого запитання. Цей прийом доречно використовувати наприкінці уроку. Він вимагає лаконічної відповіді від учнів та конкретно поставленого питання від вчителя. Варто зауважити, що педагог не може оцінювати відповіді школярів.

Отже, на уроках української мови найчастіше використовується евристична бесіда, а також її можна поєднувати із інтерактивними технологіями задля зацікавлення учнів у вивченні теми чи для узагальнення.

1.3. Основні умови вибору та успішного застосування методу бесіди на уроках української мови

У педагогіці визначено чіткі складові бесіди незалежно від її мети:

1. Вступна – центральна інформація, яка стосується методики її проведення.
2. Основна – нові проблеми, з якими ознайомлюються під час бесіди та їх зв'язок із раніше здобутими знаннями.
3. Заключна – підсумки, аналіз та оцінка результатів бесіди [32].

Методи бесіди можна використовувати під час будь-якого етапу уроку. Науковець С. Лукач вказує на вимоги до бесіди на уроках української мови:

- 1) Запитання мають бути чіткими й лаконічними, бо в них не має бути готової відповіді;
- 2) вчитель-предметник повинен мати такі риси: ерудованість, майстерність, уміння гарно говорити;
- 3) питання мають стимулювати мислення учнів, тому вони мають спонукати до самостійного пошуку;
- 4) вміння викликати зацікавленість в учнів до певного виду роботи;
- 5) введення елементів дискусії в бесіду чи ігрових прийомів;
- 6) мовлення вчителя має бути природним і немонотонним;
- 7) за своєю будовою речення чи питання є не занадто довгими та простими;
- 8) зв'язок слів у мовленні мають бути логічними, чітко визначеними та інтонаційно обрамленими [14, с. 6-40].

Для того, щоб бесіда пройшла успішно необхідно визначитися з її видом і вже після цього готуватися до неї. Дидакт Ю. Кабанський стверджує, що евристична бесіда знаходиться на межі двох груп методів, зокрема частково-пошукового та словесного. Це спричинено тим, що перший використовують, коли потрібно робити висновки самому, а інший – теоретико-інформаційний характер [11].

Для підготовки до евристичної бесіди необхідно:

- 1) Визначитися з навчальним матеріалом, на якому відбуватиметься бесіда;
- 2) окреслити попередньо отримані знання, які учні отримали;
- 3) визначити мету бесіди і висновки, до яких мають дійти діти;
- 4) скласти правильно питання та підготувати наочності для бесіди;
- 5) аргументація учнів має підтверджуватися, а саме: навести приклад з мовної теми або власного життя [6, с. 43].

Орієнтована модель евристичної бесіди на уроці:

1. Чітка побудова питання, що вимагає розгорнуту відповідь від учня.
2. Аналізувати та систематизувати знання з раніше вивченої теми.
3. Висунути припущення або докази гіпотез.
4. Усна відповідь учнів на основі відомих їм фактів.
5. Рефлексія навчальної діяльності [13, с. 357].

Орієнтована модель репродуктивної бесіди на уроці:

1. Питання, які відтворюють зміст мовного матеріалу;
2. «Відтворення вивченого у відповідях учнів;
3. Рефлексія навчальної діяльності» [13, с. 357].

Варто зауважити, що бесіду можна використовувати на різних уроках з української мови, зокрема мовної і мовленнєвої. Перший пов'язується з обговоренням вивченого навчального матеріалу. Вчитель може перевірити засвоєний матеріал, а також вміння підтверджувати свою думку прикладами. Потрібно звернути увагу на те, що вивчення розділів мовознавства відбувається за допомогою загальних та специфічних методів навчання мови. Вчитель може використовуватися бесіду під час вивчення нової мовної теми, спираючись на раніше здобуті знання в початковій ланці. Наприклад, під час вивчення поняття про частини мови можна провести бесіду стосовно того, що вивчали школярі раніше. Однак ця бесіда не має виходити за межі того, що вони знають.

На уроках зв'язного мовлення вчитель найчастіше використовує бесіду. Наприклад, О. Біляєв наводить таку структуру уроку навчального переказу:

1. «Вступна бесіда.
2. Читання тексту.
3. Бесіда за змістом прочитаного.
4. Складання плану.
5. Мовний аналіз тексту.
6. Повторне читання тексту.
7. Підготовка чорнового варіанта переказу.
8. Редагування роботи і переписування її начисто.
9. Перевірка й аналіз робіт.
10. Доопрацювання переказів» [4, с. 32].

Потрібно звернути увагу, що під час таких уроків бесіда проводиться двічі. Вона має різну мету. Оскільки вступна проводиться ще до прочитання тексту вчителем. Під час цього, наприклад, педагог підводить учнів до тексту. Він може використовувати різні наочності, якщо є, зокрема картини чи фотографії. Вчитель разом з учнями обговорюють те, що бачать. Якщо назва твору є особливою, то через бесіду можна

розкрити те про що буде розповідатися в тексті ще до його прочитання. Другий вид бесіди вже за змістом прочитаного. Питання в таких випадках мають рухатися від простого до складного. Наприклад, від визначення героїв, місця та часу, що описується в тексті до того, що мав на меті автор, пишучи цей текст або уривок. Важливо, щоб питання будувалися таким чином, щоб відповідь не була «так» чи «ні». Коли характеризується герой, то учень має аргументувати свою відповідь.

Отже, метод бесіди є ефективним на уроках української мови. Головне підготуватися до неї і вміло скласти питання.

Висновок до розділу 1.

Таким чином можна зробити висновки, що не існує одностайної думки щодо визначення поняття методу. Це спричинено тим, що науковці вкладають у його розуміння різне значення. Однак всі розуміють, що це є взаємодіяльністю вчителя й учня й має на меті не тільки засвоєння матеріалу, а й формування умінь та навичок, а також виховання. На сучасному етапі нема однієї класифікації методів, оскільки принципи, які вони вкладають є неоднаковими. Чітко можна сказати те, що всі мають позитивні й негативні риси. Типології є вузькими й розгалуженими.

Бесіда часто використовується на уроках української мови, зокрема при вивченні мовної теми, а також на заняттях з розвитку мовлення. У кожній класифікації методів навчання є бесіда в загальному її розумінні, а також як евристична. Потрібно звернути увагу на те, що інші види бесід у класифікаціях не представлені. Бесіду без інших методів використовувати не можна. Її поєднують із іншими прийомами. Застосовувати можна інтерактивні технології, зокрема мозковий штурм, займи позицію, лінгвістична дуель тощо.

Розроблені вимоги до проведення бесіди, якими користуються вчителі предметники:

- 1) Запитання чіткі та лаконічні.
- 2) Відповіді учнів не мають обмежуватися відповіддю «так», «ні».
- 3) Вчитель повинен бути обізнаним з теми.
- 4) Речення зрозумілі і не двозначні.
- 5) Зв'язок слів у мовленні логічним.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ БЕСІДИ

Практична частина показує реалізацію методу бесіди на уроках української мови в 5-11 класах, зокрема в 5-8 клас з угорською мовою навчання та 9-11 класах з українською мовою навчання.

2.1. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 5-му класі

Омоніми

Мета: ознайомити учнів із омонімами, правильно вживати їх в усному та писемному мовленні; розвивати увагу, логічне мислення; виховувати повагу до усної творчості народу, його духовної скарбниці.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Методи й прийоми: робота з підручником, спостереження над мовним матеріалом, евристична бесіда, кросворд, мікрофон.

Міжпредметні зв'язки: українська література.

Обладнання: підручник, дидактичний матеріал.

Література до уроку:

Беца С. Д., Павлович Ю. П., Певсе А. А. Українська мова: підручник для 5 класу з навчанням угорською мовою закладів загальної середньої освіти (з аудіосупроводом). Чернівці: Букрек, 2022. 248 с.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

1. Спостереження на мовним матеріалом.

Уважно прочитайте речення. Що особливого в них?

Руса коса нижче пояса. Напала коса на камінь. Високо десь гусиний лине ключ. Книги – ключ до знань. На високому горбі стримить давній лицарський замок з баштою. Двері веранди, які вона сама брала на замок, тепер були розчиненими навстіж. Хлопці цілими зграями приходили сюди з села, влітку – купатися, брати гриби та ягоди. При добрій годині – брати й побратими, а при лихій годині – нема й родини

II. Актуалізація знань, умінь і навичок.

1. Перевірка домашньої роботи.

2. Запис дати й теми уроків.

III. Формування нових знань і способів дії

1. Евристична бесіда.

1. Погляньте на малюнки. Що зображено на них?

2. Чи є щось спільне між ними? Якщо так, то що саме?
3. У чому різниця?
4. Чи є важливою частина мови?
5. Чи можна назвати слово і сказати, яка різниця в значенні?
6. *Три – це моє щасливе число в житті. Три буряк, бо треба варити борщ.*

Як ви розрізнили слово три?

7. Назвіть власні приклади...

Отже, омонімами називаються слова, які однакові за звучанням і написанням, але різні за лексичним значенням.

Веселий бал – високий бал; довга коса – гостра коса.

IV. Застосування знань, формування умінь

1. Кросворд

						п	О	л	е
					р	о	М	а	н
						к	О	с	а
					с	о	Н	ц	е
н	а	б	е	р	е	з	І		
					з	а	М	о	к
					т	р	И		

1. Люди на цьому місці садять різні культури. (поле)
У кожному зошиті він зображений червоним кольором і за його межі виходити не можна. (поле)
2. Гарне чоловіче ім'я. (Роман)
Жанр художньої літератури. (роман)
3. Більшість дівчат її плетуть на голові собі. (коса)
Її гострять і з нею збирають траву. (коса)
4. Небесне світило, що вказує на день. (Сонце)
Він приходить вночі і початок пояснення. (сон це)
5. Пташки сидять на цьому дереві. (на березі)
По ньому ходять біля моря, річки. (на березі)
6. Це місце, куди ставимо ключ. (замок)
У ньому живуть королі, принцеси. (замок)
7. Це число менше чотирьох, але більше двох. (три)
Дія, яку виконуємо з буряком. (три)

2. Робота з підручником

неуважно.

В. Поясніть їхнє лексичне значення.

253 Прочитайте діалог.

— Добрий день, Оксанко! Чому ти вчора не була в школі?

— Добрий день, Давиде! Я була в бабусі.

— Оксанко! Учителька попросила сказати тобі, яке домашнє завдання треба виконати на завтра. Вивчи тему про омоніми.

— Дякую, Давиде! Я обов'язково виконаю домашнє завдання.

254 Дайте відповіді на запитання повними реченнями.

1. Що питав Давид в Оксани? 2. Що Оксана відповіла Давиду? 3. Що попросила вчителька Давида? 4. Чи виконає Оксана прохання вчительки?

V. Підсумок

1. Мікрофон

- ✓ Чи складною була тема?
- ✓ Якщо так, то що саме?
- ✓ Що найлегше було?
- ✓ Які слова запам'ятали?
- ✓ Що вони означають?

VI. Оцінювання

VII. Домашнє завдання.

1. Вивчити правила із зошита
2. Виберіть із сьогоднішньої теми 3 омоніми та складіть із ними речення.

2.2. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 6-му класі

Підсумковий урок за темою «Іменник»

Мета: повторити, систематизувати й узагальнити знання учнів з теми «Іменник як частина мови»; застосовувати засвоєний теоретичний матеріал на практиці; розвивати логічне мислення, орфографічні, мовленнєві навички учнів, вчити аналізувати мовні явища, а також виховувати любов до українського слова.

Тип уроку: узагальнення й систематизації знань.

Методи й прийоми: слово вчителя, мікрофон, тести, репродуктивна бесіда, гра «Ромашка».

Міжпредметні зв'язки: українська література.

Обладнання: дидактичний матеріал, слайди

Література до уроку:

1. Глазова О. П. Українська мова, 6 клас. Матеріали до уроків: Посібник для вчителя. / О. П. Глазова. – Х. : Ранок, 2000. – 176 с.
2. Українська мова: підруч. для 6 кл. з навч. угор. мов. закл. заг. серед. осв. (з аудіосупроводом) / Г. Шумицька, Т. Гнаткович, О. Ківейдж, А. Лукач, Є. Борисова. – Львів: Світ, 2019. – 264 с.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

1. Слово вчителя:

Всі на світі добре знають,

Що **предмет** я означаю.

Хто чи що? – ви запитайте

І про мене все дізнайтесь.

Я істота й неістота:

Парта, зайчик, дошка, котик.

Маю **рід, число, відмінок**

І чотири аж відміни.

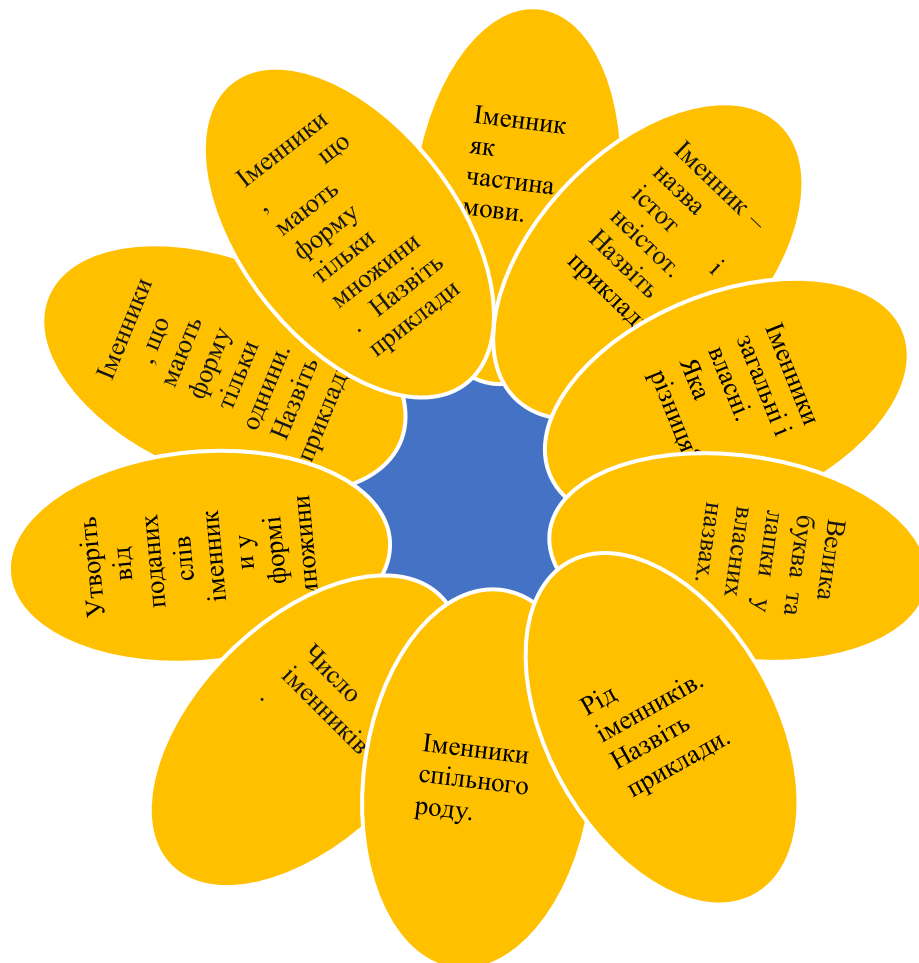
Хто я? Знайте достеменно:

Називаюсь я ...

II. Актуалізація знань, умінь і навичок.

1. Репродуктивна бесіда, використовуючи гру «Ромашка»

- ✓ Іменник як частина мови.
- ✓ Іменник – назви істот та неістот. Назвіть приклади.
- ✓ Іменники загальні і власні. Яка різниця?
- ✓ Велика буква та лапки у власних назвах.
- ✓ Рід іменників. Назвіть приклади.
- ✓ Іменники спільного роду.
- ✓ Число іменників.
- ✓ Утворіть від поданих слів іменники у формі множини: хмара, зошит, олівець.
- ✓ Іменники, що мають форму тільки однини. Назвіть приклади.
- ✓ Іменники, що мають форму тільки множини. Назвіть приклади.

III. Застосування знань і формування умінь.

1. Тести (на слайдах на смартдошці)

- ✓ У якому рядку всі слова є іменниками (слайд 1)

- А) три, чистий, день;
- Б) денний, літній, вікно;
- В) школа, будинок, Дніпро;**

Г) тихо, тиша, терти.

✓ У якому рядку, іменники неістоти (слайд 2)

- А) собака, трава, риба;
- Б) яблуко, сонце, картопля;**
- В) Дніпро, вітер, цуценя;
- Г) дама, місто, хлопчик.

✓ **Виправити помилки й записати правильний варіант тексту (слайд 3)**

Це може здатися неправдою... У Південній Америці в прибережних скалах річки Оріноко люди чують стогін скал. Раніше марновірні індіанці вважали, що там оселилися душі небіжчиків і тих, хто чує ці стони чатує нещастя.

✓ **Четвертий зайвий (слайд 4)**

Староста, Микола, нероба, неук.

✓ У якому рядку перелічені іменники вживаються тільки в множині (слайд 5):

- А) Карпати, ворота, окуляри;**
- Б) кияни, школярі, земляки;
- В) солі, води, сталі;
- Г) дріжді, олівці, зошити.

✓ У якому рядку перелічені іменники вживаються тільки в однині

(слайд 6)

- А) пісок, сіль, цукор;**
- Б) листя, цукор, олівець;
- В) зошит, волосся, літо;
- Г) зима, пісок, рік.

✓ У якому рядку іменники тільки чоловічого роду (слайд 7)

- А) Хлопчик, ніч, твір;
- Б) олівець, Микита, Іван;**
- В) озеро, село, зошит;
- Г) місто, Дніпро, Олег.

✓ **Визначте у виділених іменниках член речення (слайд 7):**

- А) Веселі бджоли одгули.. (М. Рильський) – підмет
- Б) Він запропонував Ользі піти поглуляти. – додаток

В) «А твердий сучок з **ялини** — він мені найбільше впікся» (В. Терен) – означення

Г) У **лісі** дорослі збирали гриби – обставина

IV. Підсумок.

1. **Слово вчителя.** Сьогодні ми завершили тему «Іменник», узагальнили наші знання з цієї теми.

2. Мікрофон.

- ✓ Що було найскладніше?
- ✓ Що запам'ятали?
- ✓ Що було найлегше?
- ✓ Які приклади можете назвати?

V. Оцінювання.

VI. **Домашня робота.** Повторити тему «Іменник». Підготувати до контрольної роботи.

2.3. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 7-му класі

Ступені порівняння прикметників (повторення)

Мета: повторити про ступені порівняння прикметників та їх творення, правильно вживати їх в усному та писемному мовленні; розвивати увагу, логічне мислення; виховувати повагу до української літератури, її духовної скарбниці.

Тип уроку: комбінований

Методи й прийоми: слово вчителя, робота з підручником, спостереження над мовним матеріалом, гра «Знайдіть помилку», лінгвістична дуель, вправа.

Міжпредметні зв'язки: українська література

Обладнання: підручник, дидактичний матеріал, слайди.

Література до уроку:

1. Глазова О. П. Українська мова, 6 клас. Матеріали до уроків: Посібник для вчителя. / О. П. Глазова. – Х. : Ранок, 2000. – 176 с.

2. Українська мова: підруч. для 7 кл. з навч. угор. мов. закл. заг. серед. осв. (з аудіосупроводом) / Г. Шумицька, Т. Гнаткович, О. Ківейдж, А. Лукач, Є. Борисова. – Львів: Світ, 2020. – 220 с.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

1. Спостереження на мовним матеріалом. Хоч гарний ліс, хоч гарний бір, діброва ще гарніша. (О.Маковей.) У тварин слух гостріший, а зір кращий, ніж у людей. (З календ.) Людська думка найхуткіша, земля найситніша, сон наймиліший. (Нар. творч.) (слайд 1)

II. Актуалізація знань, умінь і навичок.

1. Вправа (написати розряд (якісний, відносний, присвійний) до кожного прикметника)

✓ Білий –	✓ Осінній –
✓ Сніговий –	✓ Мамин –
✓ Братів –	✓ Міський –
✓ Материн –	✓ Розумний –
✓ Німецький –	✓ Тижневий –
✓ Дубовий –	✓ Старий –
✓ Багатий –	✓ Сміливий –
✓ Веселий –	✓ Петрів –
✓ Шкільний –	✓ Давній –
✓ Учнівський –	✓ Світлий –
✓ Заячий –	✓ Вовчий –
✓ Добрий –	✓ Дерев'яний –

2. Запис дати і теми уроку.

III. Застосування знань, формування умінь

1. Лінгвістична дуель (взаємоопитування між учнями)

✓ Від яких прикметників можна утворити ступені порівняння (якісні, відносні, присвійні)?

✓ Як утворюється вищий ступінь проста форма?

✓ Як утворюється вищий ступінь складена форма?

✓ Як утворюється найвищий ступінь проста форма?

✓ Як утворюється найвищий ступінь складена форма?

✓ Які є особливості в ступені порівнянні наступних слів: вищий, дорожчий, довший?

✓ Від яких прикметників не можна утворити ступені порівняння прикметників?

✓ Яка помилка є в ступені порівняння більш розумніший?

2. Слово вчителя. Зверніть увагу на таблицю та запишіть її за необхідності.

Ступені порівняння	Форма	Спосіб утворення	Приклад
ВИЩИЙ	ПРОСТА	Корінь слова або основа нульового ступеня + -и-, -иш-	Мудрий– мудріший. Короткий– коротший.
	СКЛАДЕНА	Більш (менш) + нульовий ступінь.	Гарний – більш гарний. Сумний – менш сумний.
НАЙВИЩИЙ	ПРОСТА	Префікс най- + вищий ступінь проста форма	Найвищий.
	СКЛАДЕНА	Найбільш (найменш) + нульовий ступінь Вищий ступінь + від усіх, над усе.	1. Веселий – найбільш веселий. Огидний – найменш огидний. 2. Вищий від усіх.

3. Робота з підручником.

Вправа 21. I. Пригадайте відомості про ступені порівняння прикметників. Чи від усіх прикметників можна утворити ступені порівняння? Свою відповідь обґрунтуйте.

II. Випишіть ті прикметники, від яких можна утворити ступені порівняння, поряд через риску запишіть форми вищого та найвищого ступенів.

Дерев'яний, ясний, теплий, морквяний, книжковий, глухий, Марійчин, золотий, хороший, шоколадний, лісовий, кислий.

4. Гра «Знайдіть помилку» (слайд 3).

✓ Щонайдальший, кращий, **багатіший**, багатий, старший, **менш** мокріший, більш віддалений, **найбільш** здібніший.

IV. Оцінювання

V. Домашнє завдання.

1. Повторити про ступені порівняння прикметників.
2. Утворіть від наступних слів ступені порівняння: високий, чистий, гарний, мудрий. Виберіть 2 прикметники та напишіть речення.

2.4. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 8-му класі

Розвиток зв'язного мовлення. Письмовий стислий переказ тексту з елементами опису місцевості

Мета: повторити відомості про текст з елементами опису місцевості та застосувати теоретичні знання на практиці; розвивати увагу, логічне мислення; виховувати повагу до української культури.

Тип уроку: розвитку зв'язного мовлення.

Методи й прийоми: вступна бесіда, робота з текстом, словникова робота, бесіда за змістом прочитаного, робота з текстом (повторне читання).

Міжпредметні зв'язки: мистецтво.

Обладнання: підручник, дидактичний матеріал.

Література до уроку:

Українська мова: підруч. для 8 кл. з навч. угор. мов. закл. заг. серед. осв. (з аудіосупроводом) / Г. Шумицька, Т. Гнаткович, О. Ківейдж, А. Лукач, Є. Борисова. – Львів: Світ, 2021. – 232 с.

Хід уроку

- I. **Мотивація навчальної діяльності.**
 1. Повідомлення теми уроку.
 2. Запис теми уроку в зошит.
- II. **Актуалізація знань, умінь і навичок.**
 1. Перевірка домашньої роботи.
- III. **Формування нових знань і способів дії**
 1. **Вступна бесіда.**

- ✓ Що ви бачите на картинках?

- ✓ Кого ви бачите?
 - ✓ Хто ця людина за професією може бути?
 - ✓ Як думаєте чи існує ця професія ще?
 - ✓ Якою мала бути людина, щоб стати прототипом для пам'ятника?
2. **Робота з текстом.** Прочитайте текст уважно.

§ 18. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ. ПИСЬМОВИЙ СТИСЛИЙ ПЕРЕКАЗ ТЕКСТУ З ЕЛЕМЕНТАМИ ОПИСУ МІСЦЕВОСТІ

Вправа 117. Послухайте уривок тексту, а потім прочитайте увесь текст. Визначте його тему, головну думку. З'ясуйте стиль тексту, укажіть, які типи мовлення в ньому поєднано. Колективно складіть план тексту. За складеним планом напишіть письмовий переказ тексту.

ЛІХТАРНИК ДЯДЯ КОЛЯ: ЛЕГЕНДАРНИЙ МІСЬКИЙ ПЕРСОНАЖ УЖГОРОДА

Навряд чи хто-небудь з ужгородців або тих, хто хоча б раз побував у цьому місті, не знає ліхтарника дядю Колю. Адже він завжди на своєму посту – у самісінькому центрі Ужгорода, на перехресті вулиць Волошнина та Корзо. На драбині біля ліхтаря. Зосереджений, в окулярах і капелюсі. І – бронзовий.

Пам'ятник Ліхтарнику відкрили 2010 року. Ось уже багато років він є однією з візитівок Ужгорода, оберегом його центральних вулиць, доглядачем ліхтарів, що вмикаються тепер автоматично, і добрим другом ужгородців.

75

Мало хто здатен пройти повз бронзову скульптуру, закріплену просто на стіні, і не посміхнутися спогадам про дядю Колю. Це ті, хто пам'ятають його справжнього. Таких людей в Ужгороді живе багато. Тих, хто бачив на вулицях замріяного, заглибленого у власні роздуми, зануреного у книгу чи газету, іноді з драбиною й завжди з незмінним портфелем у руках Миколу Дерев'яника – справжнього легендарного ліхтарника. Персонажа ужгородської історії, який довгі роки сумлінно й ритмічно засвічував городянам ліхтарі, а згодом – вивіски над крамницями та завдяки своїй непересічності став часткою душі міста...

...Він дуже багато читав. Був дуже розумною людиною. Дивакуватою, але непересічною. Його дивакуватість іноді завадала йому прикроців. Бувало, діти бігали за ним, вигукували наваздогін йому всілякі образи, зачіпали його. Одягався дуже бідно, тож і виглядав так, що в дітей був привід ставитися до нього з острахом. Утім, був зацікавленим, захопленим, був у курсі всіх справ міста і подій у країні. Читав усі газети. У свій вільний час багато спілкувався з молоддю. Був для них товаришем і радником. А молоді його з цікавістю слухали, бо думки його, судження були нестандартними, незаштампованими.

Він мислив і вчив мислити своїх молодих товаришів. І водив їх на екскурсії. Тема екскурсій могла бути різною, він знав місто чудово. Любив щиро Ужгород, хоч і не народився тут. Коли умовляли Колю повернутися до брата в Миколаїв, він відповідав: «Узявть собі, що я потраплю у той Миколаїв. Що я там буду робити? Мені тут кожна вулиця, кожен стовп рідні й знайомі. Я вас усіх знаю як облуплених! Куди я поїду звідси?»

Він цікавий був тим, що не був ні на кого схожим. Він пишався тим, що він от такий (За О. Поповичем).

3. **Словникова робота.** Виписати невідомі слова та їх переклад.
 4. **Бесіда за змістом прочитаного.**
 - ✓ Де розташований пам'ятник?
 - ✓ Як виглядає пам'ятник зовні?
 - ✓ Чим служить пам'ятник?
 - ✓ Хто був прототипом для пам'ятника?
 - ✓ Якою людиною був Дерев'янка?
 - ✓ Що особливого робив Дерев'янка для молоді?
 - ✓ Звідки був Дерев'янка?
 - ✓ Чим пишався Дерев'янка?
 5. **Складання плану до тексту.**
 1. Відкриття пам'ятника.
 2. Прототип пам'ятника.
 3. Чим пишався Дерев'янка?
 6. **Мовний аналіз тексту.** Зверніть увагу на речення, а саме: на прості ускладнені та складені речення. Пряма, яку в переказі маєте передати непрямою мовою.
 7. Повторне читання тексту.
- IV. Застосування знань і формування умінь.**
1. Підготовка чорнового варіанта переказу.
 2. Доопрацювання переказів
- IV. Підсумок**
1. **Мікрофон**
 - ✓ Що цікавого дізналися?
 - ✓ Чи сподобався ліхтарник дядя Коля?
 - ✓ Як думаєте чи справедливо він став прототипом пам'ятника?
 - ✓ Які риси характеру необхідні для цього?
- V. Оцінювання**
- VI. Домашнє завдання.**
- Написати дописати переказ тексту.

2.5.Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 9-му класі

Урок № 1

Урок-практикум

Основні відомості про складне речення, його ознаки, види

Мета: повторити про складне речення та його ознаки, правильно вживати складні речення в усному та писемному мовленні; розвивати увагу, логічне мислення; виховувати повагу до української літератури, її духовної скарбниці.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи й прийоми: спостереження над мовним матеріалом, групова робота, робота з підручником, лінгвістична дуель.

Міжпредметні зв'язки: українська література.

Обладнання: підручник, дидактичний матеріал.

Література до уроку:

Українська мова: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2017. – 160 с.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності

1. Спостереження над мовним матеріалом. Прочитайте уривок та визначте головні члени речення. Поясніть, які ознаки вказують, що речення є складними.

Знизу підіймався до Івана і затоплював гори глухий гомін ріки, а в нього капав од часу до часу прозорий дзвін колокольця. З-за галузки смереки виглядали зажурені гори, напоєні сумом тіней од хмар, що все стирали біду усмішку царинок. Гори шохвилини міняли свій настрій: коли сміялась царинка, хмурився ліс. І як трудно було вдивитись в те рухливе обличчя гір, так трудно було дитині спіймати химерну мелодію пісні, що виласть, тріпала крильцями коло самого вуха і не давалась («Тіні забутих предків» М. Коцюбинський).

II. Актуалізація знань, умінь і навичок.

1. Перевірка домашньої роботи.

III. Застосування знань, формування умінь.

1. Лінгвістична дуель з груповою роботою

Клас ділиться на 3 групи. Кожен виконує своє завдання. На цьому етапі кожна група готує питання з попередньо вивченої теми.

Орієнтовні питання

- ✓ Скільки граматичних основ є складному реченні?
- ✓ Мінімум зі скількох частин має складатися складне речення?
- ✓ Як називаються частини складного речення?
- ✓ Наведіть приклад складного речення.

- ✓ За способом зв'язку, які є складні речення?
 - ✓ На які групи діляться сполучникові речення?
 - ✓ Якими є частини складносурядного речення?
 - ✓ Які сполучники використовуються в складносурядному реченні?
 - ✓ Назвіть приклади складносурядного речення та назвіть сполучники, які використовувалися (3 речення)
 - ✓ Якими є частини складнопідрядного речення?
 - ✓ Які сполучники використовуються в складнопідрядному реченні?
 - ✓ Назвіть приклади складнопідрядного речення та назвіть сполучники, які використовувалися (3 речення)
 - ✓ Як поєднуються безсполучникові речення?
 - ✓ Чим відрізняються складнопідрядні та складносурядні речення?
- 2. Робота з підручником.** Далі кожна група виконує завдання.

2. Прочитайте речення й виконайте завдання.

1. Дизайнери зробили все можливе, щоб догодити найвибагливішим модницям і модникам. 2. Речі з квітковим малюнком не варто ховати в шафі, оскільки вони актуальні в цьому сезоні. 3. Челсі — надзвичайно зручне взуття, яке не може не порадувати хлопців відсутністю шнурків і застібок. 4. Складно уявити насичений бузковий колір у повсякденному житті, але оптимісти й індивідуалісти обов'язково повинні спробувати незвичайний стиль. 5. Ліловий буде доречним на молодіжній вечірці, бежевий можна вдягнути й на ділову зустріч. 6. Не варто дивуватися: графіка та квітковий орнамент стануть нерозлучними супутниками молодіжних шуб із штучного хутра. 7. Водолазки знову в моді — хлопці можуть поєднувати їх не тільки з джинсами, а й з класичним костюмом.

- А.** Випишіть спочатку безсполучникові складні речення, а потім — сполучникові.
- Б.** Підкресліть граматичні основи речень та обведіть олівцем сполучники й сполучні слова.
- В.** Поміркуйте, які зі сполучникових речень — складносурядні, а які — складнопідрядні (усно).

- 3. Групова робота.** Групи підкреслюють граматичні основи в кожному реченні, а потім перевіряють одна одну. Зверніть увагу! Потрібно вибрати по 2 речення та показати лише схему речення та сполучники (якщо є), розділові знаки в них, а інші мають вгадувати, які саме речення були та назвати в них граматичні ознаки.

Прочитайте речення й виконайте завдання.

1. В душі моїй печаль стоїть неждана, в проміннях пам'яті — обличчя дороги. 2. Щасливий той, хто, і зазнавши мук, життя прожив прозоро і натхненно. 3. Я вже спішу страждати і любити — весна моя плодами заважніла... 4. Тут все говорить із прадавніх пір, тут вічність диха тихо серед гір. 5. Що робить сонце уночі, коли у лісу на плечі тоненька зіронька сидить? 6. На синю синь води лягла від хмари тінь, посумувала хмара за собою. 7. В кар'єрі сплескувалась риба, і від того срібного сплескування лисові зарябіло в очах (М. Вінграновський).

- А.** Випишіть у робочий зошит спочатку безсполучникові складні речення, а потім — сполучникові.
- Б.** Підкресліть у них граматичні основи.

V. Підсумок

1. Мікрофон

- ✓ Що запам'яталося?
- ✓ Продовжте речення: «Для мене складним було ...»
- ✓ Продовжте речення: «Для мене легким було ...»

VI. Оцінювання

VII. Домашнє завдання.

1. Повторити вивчене
2. Вправа 4 ст. 50

4. Прочитайте текст і виконайте завдання.

Мода, *дрес-код*, *вінтаж*, стиль, *гламур*... Чи завжди правильно ви розумієте значення цих слів? Термін «мода» застосовують насамперед для визначення популярного (протягом конкретного проміжку часу) напрямку в мистецтві, літературі, кулінарії, архітектурі, а також щодо поведінки, етикету, одягу й способу життя.

Проте скільки людей, стільки й уподобань. Наприклад, хтось вибирає зручний одяг, а хтось – зухвалій, комусь до вподоби дорогі речі, інші задовольняються дешевшими варіантами.

Однак не кількість нарядів та їхня ціна робить нас стильними й модними, а поведінка. Можна вдягнути вбрання *от-кутюр*, але не знати елементарних правил етикету та викликати сміх в оточення. А можна й у не надто дорогому одязі в будь-якому товаристві мати вишуканий вигляд. Коли людина не має смаку, то їй жодний Будинок моди не допоможе (За В. Мирощем).

- A. Письмово перекажіть текст двома-трьома складними сполучниковими й безсполучниковими реченнями.
- B. З'ясуйте за словником значення виділених слів.

Урок № 2

Твір-роздум на морально-етичну тему

Мета: повторити основні ознаки тексту та відомості про стилі та написати твір-роздум; розвивати увагу, логічне мислення; виховувати повагу до української культури.

Тип уроку: розвитку зв'язного мовлення

Методи й прийоми: робота з підручником, репродуктивна бесіда, займи позицію, робота з таблицею, слово вчителя, групова робота, мікрофон.

Міжпредметні зв'язки: українська література.

Обладнання: підручник, дидактичний матеріал.

Література до уроку:

1. Українська мова: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2017. – 160 с.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності

1. Робота з підручником.

3. Прочитайте текст і виконайте завдання.

Що по собі залишаєш, людино?

Вони плинуть річкою. Краса така, що Івасю хочеться плакати. На лівому березі піднімається дубовий гай: спочатку дуби великі й товсті, а далі меншають. Останні — зовсім маленькі.

Івась пристає до берега, й ось вони вже йдуть гаєм.

— Бачиш, Івасю, оті перші дуби твій дідусь посадив, коли народився твій татко, а потім щороку саджав нові. Восени збирав жолуді, а навесні — саджав. Щось приймалося, а щось ні. А потім уже з татком твоїм сюди приходив. А ці вже твій татко посадив, коли ти народився. Їм стільки років, скільки й тобі. Бачиш, який гай піднявся за скільки років. Люди по гриби ходять. Скільки разів чула: «Де збирали?» — «В Івановому лісі».

— Бабуню, а я можу посадити свої дубочки навесні?

— Ну, певно, що можеш! У жовтні приїдемо, назбирасмо жолудів, а навесні посадиш.

Вони йдуть далі. Але що це? Увесь берег за стежечкою встелено сміттям: залишки якихось вогнищ, трапез, незліченна кількість кульків і пакетиків. Під самим цвинтарем — купи будівельного сміття, а поверх нього — стара апаратура, біте скло.

Бабуся зупиняється й схвильовано запитує:

— Це що таке, Івасю! Хто це зробив?

— Це, мабуть, туристи: вони тут ціле літо жили, а це, — Івась показує на гору сміття біля цвинтаря, — хлопці бачили, як з дачі депутата вивозили. Ну, того, що ліс прихопив.

Увечері бабуся з онуком сідають на ганку. Небо, усіяне зорями, нахилиється низенько-низенько, а Чумацький Шлях, здається, починається з їхнього двору.

— Бабуно, подивися! Зорі то гаснуть, то спалахують, і так без кінця-краю!

— Так, Івасю! Бачиш, засвітилася зірочка — то людина народилася. А ось пролетіла по небу й погасла — значить, померла людина. Бачиш, яку яскраву дорогу залишила. Значить, і людина була така ж — яскрава, як зоря.

Бабуся задумалася, а Івась міцніше притулився до неї.

— Бабуно! Ти говорила, що Господь кожному долю пише. Але ж не кожна людина добра? Чому Господь не робить усіх добрими, чесними й розумними? Який би тоді світ був гарний!

— Та ж над людиною не тільки Господь трудиться, а й диявол. Господь завжди дає людині вибір, і то вже сама людина має думати, у яку воду ступати — у чисту чи каламутну.

Івасик дивиться на бабуню широкорозплюченими очима, у яких відсвічуються зорі.

— Бачиш, Івасю, людина по-різному життя може прожити, різний слід по собі залишити. Можна занепасти своє життя, як дядько Броник; можна жити, як той недоторканий, що завалив сміттям дорогу до цвинтаря. А можна жити, як твій дідусь: урятувати з вогню твою бабуся Настю, посадити гай, щоб людей звеселяв; заступити півсвіту від наглої смерті.

Бабуся замовкає, пригортає до себе онука.

— Будеш жити, дитинко, то думай, що по собі залишити маєш.

Вони сидять обнявшись. Дві маленькі людини, дві рідні душі дивляться у високе небо, на якому сяють і їхні зорі (За Г. Марчук).

А. Визначте тему, основну думку, стиль тексту й тип мовлення.

Б. З'ясуйте, які морально-етичні проблеми порушено в тексті.

До речі...

Цвинтар і кладовище — синоніми. Прикметною особливістю цвинтаря є те, що він розташований біля церкви.

2. Репродуктивна бесіда.

- ✓ Куди пливе Івасик?
- ✓ Що бачить Івасик?
- ✓ З ким ішов Івасик?
- ✓ Яка традиція була в сім'ї Івасика?
- ✓ Хто започаткував цю традицію?
- ✓ Хто останнім здійснив традицію?

- ✓ Що побачив Івасик на березі та цвинтарі?
- ✓ На кого подумав Івасик, коли побачив сміття?
- ✓ Що розповідала бабуся Івасикові про зорі?
- ✓ Чому не всі люди є добрими? Як бабуся пояснила?
- ✓ Яке пояснення дала бабуся стосовно сліду, що лишає людина?
- ✓ Які морально-етичні проблеми розкрито у творі?
- ✓ Що хотів автор сказати цим твором?

II. Формування нових знань і способів дії

1. **Слово вчителя.** Запишіть у зошит тему твору «Чи можна пробачити зраду?»»

2. **Групова робота.** Клас ділиться на 5 груп. Кожна пояснює певні види зрад та їх значення.

Група 1. Зрада державі.

Група 2. Зрада батьків.

Група 3. Зрада дітей.

Група 4. Зрада себе.

Група 5. Зрада близької людини.

3. Робота з малюнками.

Орієнтовні питання.

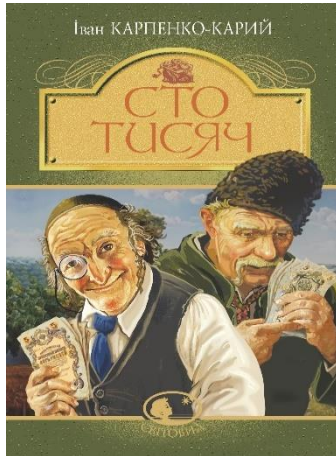
- ✓ Що їх об'єднує?
- ✓ Яке поняття відтворено в цих творах?
- ✓ Як зрада зображена?
- ✓ Хто і що зрадив?
- ✓ Які були наслідки зради?

«Захар Беркут» Іван Франко

«Притча про блудного сина»

«Сто тисяч» Іван Карпенко-Карий «Наталка Полтавка» Григорій Квітка-Основ'яненко

4. Займи позицію. Клас ділиться на 2 групи: одні – за, а інші – проти. Потрібно аргументувати відповіді, наводячи приклади з художньої літератури.

За	Проти

III. Застосування знань, формування умінь.

1. Слово вчителя. Зараз будемо працювати з таблицею. На її основі ви повинні написати твір на тему «Чи можна пробачити зраду?»

2. Робота з таблицею.

1. Теза	1. Теза	1. Теза
2. Аргумент 1 +	2. Аргумент 1	2. Аргумент 1
Приклад 1	3. Аргумент 2	3. Приклад 1
3. Аргумент 2 +	4. Приклад 1	4. Аргумент 2
Приклад 2	5. Приклад 2	5. Приклад 2
4. Висновок	6. Висновок	6. Висновок

3. Слово вчителя. Оберіть схему та напишіть твір. Зверніть увагу, що теза має простежуватися в аргументах, а приклади мають підтверджувати її. Висновок має узагальнювати сказане, а не дублювати тезу.

IV. Підсумок

1. Мікрофон

- ✓ Що запам'яталося?
- ✓ Продовжте речення: «Для мене складним було ...»
- ✓ Продовжте речення: «Для мене легким було ...»
- ✓ Продовжте речення: «Зрада в літературі є в такому творі як...»
- ✓ Продовжте речення: «Для мене зрада...»
- ✓ Продовжте речення «Я могла б / міг би пробачити зраду, якби ...»

- V. **Оцінювання.**
 VI. **Домашнє завдання.**

Написати твір «Чи можна пробачити зраду?»

2.6. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 10-му класі

Урок № 1

Урок-практикум

Правопис префіксів

Мета: повторити основні правила вживання префіксів, правильно вживати їх в мовленні, застосувати теоретичні знання на практиці; розвивати увагу, логічне мислення; виховувати повагу до культури.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Методи й прийоми: робота з підручником, евристична бесіда, робота з малюнком, робота з таблицею, лінгвістична дуель, мікрофон

Міжпредметні зв'язки: мистецтво.

Обладнання: підручник, дидактичний матеріал.

Література до уроку:

Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл./ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2018. – 208 с.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

1. Робота з малюнком. Розгляньте малюнки.

2. Евристична бесіда.

- ✓ Що зображено на малюнках?
- ✓ Що спільного?
- ✓ Що відмінного між ними?
- ✓ Які слова можна вжити? (приїхати, прибережний, приклеїти, сфотографувати, прірва, прізвисько, прізвище, найвищий)
- ✓ Яку частину слова повторюватимемо сьогодні? (префікс)

II. Актуалізація знань, умінь і навичок.

1. Запис дати й теми
2. Перевірка домашньої роботи
3. Робота з таблицею.

Правило префіксів		
з-, с-		
с-	перед к, н, т, ф, х (кафе «Птах»)	скиснути, словати, списати
з-	перед рештою приголосних	зшити, зчесати, зробити
пре-, при-, прі-		
пре-	високий ступінь ознаки (можна замінити на дуже) — у прикметниках і прислівниках	пре добрый (= дуже добрий), пре сильно (= дуже сильно)
	у давніх словах	пре подобний, пре священний, пре стиж, пре велебний, пре лестиво, пре шканий
при-	наближення, приєднання, неповнота, частковість і результат дії — у дієсловах	при їхати, при літати, при в'язати, при чешати, при думати
	у словах, утворених від іменника з прийменником при	при кордонник (при кордоні), При карпати (при Карпатах)
прі-	у трьох словах	прі рва, прі звище, прі звиско

У префіксах **від-, од-, над-, між-, роз-, без-, через-** кінцевий приголосний дзвінкий (не змінюється перед глухими): **від**сідати, **од**чинити, **роз**тінати, **без**таличний, **через**лісок. Префікси **пере-** і **пред-** треба писати з літерою **е**: **пере**читати, **пред**звистити.

III. Застосування знань, формування умінь

1. Робота з підручником

 5. Виконайте тестові завдання.

- Букву **и** треба писати на місці крапок у всіх словах рядка
 - пр. чорнілий, пр. вітність, пр. залязаний
 - пр. блуда, пр. кадитися, пр. поганій
 - пр. ялий, пр. думаний, пр. темний
 - пр. бережний, пр. шитий, пр. краса
- Букву **и** треба писати на місці крапок у всіх словах рядка
 - пр. черствілий, пр. мерзнути, пр. зирство
 - пр. горілий, пр. добритися, пр. подобний
 - пр. бічник, пр. земзити, пр. хорошений
 - пр. смакувати, пр. темілий, пр. бідний
- Букву **е** треба писати на місці крапок у всіх словах рядка
 - пр. мудрий, пер. тивати, пр. земкувати
 - пр. широкій, пр. освіщений, пр. критий
 - пр. дтеча, пер. дбачати, пр. множений
 - пр. кумедний, пр. святий, пр. д'ялцати
- Літеру **е** треба писати на місці крапок у всіх словах рядка
 - пр. жалібний, пр. пелебний, пр. мудрість
 - пер. дбачений, пр. цедрий, Пр. балтиса
 - пр. зажаний, пр. чудовий, пр. кінцений
 - пр. тихий, пр. поганій, пр. білений
- Літеру **з** треба писати на місці крапок у всіх словах рядка
 - бе. порадний, ..поживати, ро. склад
 - ро. писка, ..ведени, ..формований
 - чере. плічник, ..битий, ..котитися
 - ..метений, ро. кадати, ..чашлений
- Літеру **з** треба писати на місці крапок у всіх словах рядка
 - ро. тулений, ..накований, ..бережний
 - ..діяти, ..марнувати, бе. контовний
 - ..жований, ..горблений, ..ховлений
 - ро. динитися, ..містити, ..ховок
- Літеру **с** треба писати на місці крапок у всіх словах варіанта

А ..пуститися, ..примувати, ..нахабити	В ..терпіти, ..подобатися, ..мешлення
Б ..тажка, ..фабрикувати, ..палахнути	Г ..жинути, ..сунути, ..форматувати
- Літеру **с** треба писати на місці крапок у всіх словах варіанта

А ..плити, ..кроїти, не..проста	В ..терпіти, ..ковзати, ..чанити
Б ..злутати, ..бенезити, ..над	Г ..тивити, ..палахнути, ..чесати

2. Лінгвістична дуель.

Орієнтовні питання.

- Що таке префікс?
- Де знаходиться префікс?
- Які бувають префікси?
- У чому різниця між префіксами?
- Наведіть приклади з префіксами с- та з-
- Що виражають префікси пре-, при-, прі-?
- Наведіть приклади з префіксами пре-, при-, прі-
- Наведіть приклади слів з префіксами пре-, при-, які викликають труднощі?

IV. Підсумок

1. Мікрофон

- ✓ Чи складною була тема?

- ✓ Якщо так, то що саме?
- ✓ Що найлегше було?
- ✓ Які слова запам'ятали?
- ✓ Префіксами можуть бути...

V. Оцінювання

VI. Домашнє завдання.

1. Повторити правила.
2. Записати по 8 прикладів на кожен повторений префікс

Урок №2

Докладний усний переказ тексту публіцистичного стилю

Мета: повторити відомості про публіцистичний стиль та його основні ознаки та переказати усно текст; розвивати увагу, логічне мислення; виховувати повагу до всього українського.

Тип уроку: розвитку зв'язного мовлення

Методи й прийоми: робота з підручником, евристична бесіда, робота з малюнком, бесіда за змістом прочитаного, мікрофон,

Міжпредметні зв'язки: українська мова

Обладнання: підручник, дидактичний матеріал.

Література до уроку:

Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.
/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2018. – 208 с.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

1. Робота з малюнком.

2. Евристична бесіда.

- ✓ Що бачите на малюнках?
- ✓ Що об'єднує їх?
- ✓ Яких імен ви не чули?
- ✓ Які імена вам найбільше сподобалися?
- ✓ Які імена найчастіше чули?
- ✓ Яке найбільш дивне ім'я ви прочитали на малюнках?
- ✓ Серед друзів та знайомих, які імена зустрічаються найчастіше?

II. Актуалізація знань, умінь і навичок.

1. Перевірка домашньої роботи.
2. Запис дати й теми.

III. Формування нових знань і способів дії

I. Робота з підручником. Прочитайте уважно текст.

З історії іменотворення

Своєрідний та цікавий процес творення й уживання особових імен у західноєвропейських народів. Новонароджений у день хрещення діставав не одне особове ім'я, а два, три, а часом ще більше. (Цей звичай, можливо, — продовження античної традиції найменування, за якою людина могла мати впродовж свого життя чимало імен, наприклад, *Гай Юлій Цезар Октавіан Август*). Дослідники зазначають, що в деяких країнах, наприклад в Іспанії та Португалії, кількість імен маляти залежить від соціального становища або й титулу його батьків. Звичайному дворянину-ідалго дозволяється мати шість особових імен, дворянам-грандам — дванадцять, а найвищим сановникам — досючю. Навіть дружина всесвітньо відомого художника Гойї офіційно підписувалася такими (ще не всіма) іменами: *Марія дель Пілар-Тереза-Каетана-Феліція-Луїза-Каталіна-Антоніна-Ізабелла*; у житті, проте, її називали просто *Каетана*. Ще більше імен мають японці.

По кілька імен мали колись та ще й тепер деякі мешканці України. Один із чудових українських поетів-ліриків Антонич мав їх два: Богдан-Ігор. Три імені дістав під час хрещення й Максим Рильський.

Людське ім'я є своєрідною характеристикою людини, а інколи — і соціальним знаком. До того ж воно супроводжує кожного з нас усе життя. Тому дуже важливо, щоб батьки вибирали своїм дітям імена гарні та звучні, приємні для слуху й вимови. Певне значення має для людини й «зміст» наймення.

Однак у виборі імен панує ота всюдисуща мода й... — ніде правди діти! — примхи. Через це дехто має, на диво, химерні, а інколи й курйозні імена, «подаровані» їм батьками й модою. Історія народження «модних імен» і різних курйозів найменування досить цікава й може для декого бути повчальним уроком.

Уже давні римляни й греки, дотримуючись певного звичаю, а може, через хвилинну примху, понавигадували для своїх спадкоємців велику кількість дивних наймень, скажімо: *Васца, Аполлон, Цецілія, Ксантіа* чи якийсь там *Ардальйон*. У XIX ст. чимало екзотичних наймень принесла мода на все іноземне. Допомогали цій моді чужомовні книжки, найчастіше французькі.

Члени багатьох містечкових родин охрецували своїх спадкоємців модними західноєвропейськими найменнями. Щоб мати вигляд «культурніших», окремі пани та деякі представники заможних верств міського населення (лихварі, чиновники) стали вишукувати для своїх дітей незвичні імена з французьких, англійських і німецьких фоліантів. Так з'явилися в нас імена: *Ельвіра, Уліса, Евеліна, Луїза, Пальміра, Жанетта, Емілія, Стелла, Альбіна, Річард* тощо. Траплялося тоді й дівоче ім'я... *Схоластіка*.

Нові часи, великі суспільно-політичні події також часто впливають на появу нового іменотворення. Події можуть бути різні.

Під час революції 1789 р. у Франції, наприклад, з'явилось й несподівано швидко поширилось ім'я *Ліберте* («воля»). У відповідь на зневагу й заборону рідної культури й мови народи царської самодержавної Росії, зокрема українці й поляки, не раз демонстративно називали своїх синів *Тарасами, Тадеушами, Адамами, Юліушами*, тобто іменами національних героїв, видатних поетів, борців за волю й незалежність: Шевченка, Костюшка, Міцкевича, Словацького.

Живий бурхливий струмінь у створення імен внесли 1917 рік, роки індустріалізації країни та перших п'ятирічок. В Україні поширилися штучно створені імена: *Ідея, Боротьба, Рот-Фронт, Кім* («комуністичний інтернаціонал молоді»), *Владлен, Вілен, Вілор, Вілена, Леніна* — (імена, утворені від імені й прізвища В. І. Леніна), *Ера, Сталь, Іскра, Трактор, Новіта, Рета (Радіотехніка), Барикада, Декрета, Мартен, Шахта* й навіть *Електрифікація*. У росіян, за свідченням лінгвістів, протягом 20-х років минулого століття рясно «посялися» й такі «нові імена», як *Утопія, Анархія*, а ще трохи пізніше — *Геній, Іртиш, Неон* тощо.

Славні польоти Валерія Чкалова та героїчні подвиги перших космонавтів, напевне, подвоїли чи й потроїли кількість у той час народжених *Юрїв, Германів, Валентин...* Одна польська жінка в 1966 р. назвала свою доньку ім'ям... *Гагаринка*.

Інколи рій нових імен-близнюків з'являється навіть після виходу у світ якоїсь цікавої книжки, фільму чи вистави. Якось, наприклад, кореспонденти повідомляли, що в Пермі після постановки опери «Аїда» у свідощтвах про народження зарябіло від *Аїд*. Серед нових імен було багато дивних: один лікар назвав своїх близнюків *Ланцет* і *Піпцет*, а учитель математики «винайшов» для своїх дітей імена *Медіана, Радіана* й *Гіпотенуза*, а сина назвав *Полусом*. Багато, якщо не всі, з цих новотворів, на щастя, не витримали іспиту часом і зникли з обр'їв іменотворення.

Вибираючи для дитини ім'я, батьки повинні усвідомлювати свою відповідальність перед нею за цю важливу акцію й дбати не лише про свої вподобання, а й про його милозвучність у поєднанні з прізвищем та ім'ям батька. Негарно, навіть кумедно звучатимуть поєднання типу: *Роза Лошакова, Річард Тарасович, Емілія Гарбуз, Сталь Тракторівна, Нарцис Криворотів* і под. (*П. Утевська*).

2. Бесіда за змістом прочитаного.

- ✓ Коли отримує людина ім'я?
- ✓ Скільки їх можна давати?
- ✓ У яких країнах дають багато імен?
- ✓ Хто серед відомих людей має декілька імен?
- ✓ Що впливає на вибір імен?
- ✓ Хто першими давав дивні імена?
- ✓ Через що з'являлися нові імена у Франції у 18 ст.?
- ✓ Що сталося в 1917 році?
- ✓ Як імена пов'язувалися з книгами, фільмами тощо?

- ✓ Який обов'язок є в батьків перед дітьми?
- IV. Застосування знань, формування умінь.**
 - 1. Складання плану.
 - ✓ Поява імен у дітей.
 - ✓ Ім'я та мода (вплив на появу імен)
 - ✓ Обов'язок батьків.
 - 2. Повторне читання тексту.
- VI. Підсумок**
 - 1. Мікрофон**
 - ✓ Що запам'яталося?
 - ✓ Продовжте речення: «Для мене складним було ...»
 - ✓ Продовжте речення: «Для мене легким було ...»
 - ✓ Продовжте речення: «Для мене цікаво було дізнатися ...»
 - ✓ Продовжте речення: «Найбільше сміху в мене викликає /викликають ім'я / імена ...»
 - ✓ Продовжте речення: «Для мене дивною причиною появи імен є ...»
 - ✓ Продовжте речення: «Я вважаю, що батьки повинні ...»
- VII. Оцінювання**
- VIII. Домашнє завдання.**
 - 1. Переказати усно текст

2.7. Реалізація методу бесіди на уроках української мови у 11-му класі

Урок № 1

Урок-практикум

Стилістичні особливості слів іншомовного походження (повторення)

Мета: повторити основні відомості про слів іншомовного походження, правильно вживати їх в мовленні; розвивати увагу, логічне мислення; виховувати повагу до культури інших народів.

Тип уроку: застосування знань, формування умінь

Методи й прийоми: кросворд, робота з підручником, лінгвістична дуель, мікрофон.

Міжпредметні зв'язки: українська література.

8. Завдаток – ...
9. Поєдинок – ...
10. Вада – ...
11. Напруга – ...
12. Ознака при хворобі – ...
13. Зручність – ...
14. Верхній одяг у холодну пору року

II. Актуалізація знань, умінь і навичок.

- I. Перевірка домашньої роботи.
- II. Запис дати й теми.

III. Застосування знань, формування умінь.

1. Лінгвістична дуель.

- ✓ Що таке іншомовні слова?
- ✓ Які слова називаємо питомо українськими?
- ✓ Що таке варваризми?
- ✓ Які приклади варваризмів знаєте?
- ✓ У якому стилі найчастіше вживаються іншомовні слова?
- ✓ У якому стилі іншомовні слова використовуються свідомо, а в якому – ні?
- ✓ Які особливості мають іншомовні слова?
- ✓ Як визначається рід в іншомовних слів?
- ✓ Назвіть українські відповідники до іншомовних слів.

2. Робота з підручником.

3. Прочитайте уривки з віршів і виконайте завдання.

I. Садок вишневий коло хати,
Хручі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають, ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Т. Шевченко

II. Я, що прийшла у світ не для корид,
що не любила юрби і телекамер,
о як мені упікся і обрид
шоденний спорт боротися з бивками!

Л. Костенко

A. Визначте, яку лексику за походженням використовують поети.

7. Установіть відповідність.

Іншомовне слово

- 1 павейк
- 2 чижкейк
- 3 дебют
- 4 аюкс

Питоме українське слово

- A парій
- Б сирник
- В мзинець
- Г починання
- Д оголошення

8. Установіть відповідність.

Іншомовне слово

- 1 альанс
- 2 паритет
- 3 альтруїзм
- 4 асиміляція

Питоме українське слово

- A угода
- Б рівність
- В об'єднання
- Г уподібнення
- Д безкорисливість

9. Установіть відповідність.

Іншомовне слово

- 1 маркетолог
- 2 провайдер
- 3 менеджер
- 4 аматор

Питоме українське слово

- A товарознавець
- Б постачальник
- В посередник
- Г любитель
- Д керівник

10. Установіть відповідність.

*Іншомовний розмовний
неологізм*

- 1 баг
- 2 фіча
- 3 греш
- 4 хейтер

Значення слова

- A хиба
- Б пісмак
- В властивість
- Г неспасник
- Д наповнення

IV. Підсумок

1. Мікрофон

- ✓ Що запам'яталося?
- ✓ Продовжте речення: «Для мене складним було ...»
- ✓ Продовжте речення: «Для мене легким було ...»
- ✓ Продовжте речення: «Для мене цікаво було дізнатися ...»
- ✓ Продовжте речення: «Я ще не чув / не чула такого слова як ...»
- ✓ Продовжте речення: «Я не знав / не знала українського відповідника до слова ...»
- ✓ Продовжте речення: «Найчастіше серед іншомовних слів я використовую такі: ...»

V. Оцінювання

VI. Домашнє завдання.

1. Повторити правила.
2. Виберіть 12 слів іншомовного походження та складіть з ними речення.

Урок № 2

Діалогічні жанри

Мета: повторити основні відомості діалогічне мовлення та його жанри, вчитися правильно будувати діалог; розвивати увагу, логічне мислення; виховувати повагу до інших людей під час бесіди.

Тип уроку: розвитку зв'язного мовлення

Методи й прийоми: робота з малюнком, робота з підручником, метод «Броунівський рух», займи позицію, групова робота, вправа, мікрофон.

Міжпредметні зв'язки: українська мова

Обладнання: підручник, дидактичний матеріал.

Література до уроку:

Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл./ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2019. – 208 с.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

1. Робота з малюнком.

Орієнтовні питання.

- ✓ Що бачите на фото?
- ✓ Що об'єднує їх?
- ✓ Як вважаєте діалог є важливим?
- ✓ Чи є певні правила для діалогу?

III. Актуалізація знань, умінь і навичок.

1. Перевірка домашньої роботи.
2. Запис дати й теми.

Ш. Формування нових знань і способів дії

1. Робота з підручником.

Диалогічне мовлення — процес мовленнєвої взаємодії двох або більшої кількості учасників спілкування. У межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач і мовець.

Диалогічному мовленню властиві ситуативність, емоційна забарвленість, спонтанність і двосторонній характер.

До основних **диалогічних жанрів** належать бесіда, телефонна розмова, листування.

Бесіда — розмова двох чи більше осіб з метою отримання певної інформації, вирішення важливих проблем. Складність бесіди полягає в тому, що в ній наявний експромт; щоб успішно вести бесіду, треба мати життєвий досвід, великий запас теоретичних знань, володіти мовним етикетом.

Для успішної бесіди потрібно:

- ретельно готуватися;
- бути уважним і тактовним у розмові;
- уміти слухати співбесідника, урахувати його позицію;
- стежити за реакцією того, з ким спілкуєтесь;
- бути точним, логічним і лаконічним.

Не можна перебивати співбесідника, різко прискорювати темп мовлення, переходити в розмові на особистості.

Функції бесіди:

- обмін інформацією;
- планування роботи, заходів;
- контроль діяльності, її координація;
- вирішення актуальних проблем;
- пошук і висунення нових ідей.

Етапи бесіди

1. Визначення часу й місця зустрічі.

194

2. Початок бесіди (створення сприятливої атмосфери спілкування: усмішка, привітання, поза й жести).

3. Формування мети зустрічі.

4. Обмін думками й пропозиціями.

5. Підсумок бесіди та прощання.

Телефонна розмова — один з видів (жанрів) усного ділового мовлення й приватного спілкування, що передбачає розмову на відстані. Оскільки співрозмовники не бачать один одного, то жести, міміка та зовнішній вигляд не відіграють роль у спілкуванні.

Одна з головних вимог до телефонної розмови — це лаконічність. До розмови треба готуватися: наперед продумати вітальну етикетну формулу, тему розмови, послідовність викладу думок, завершення спілкування й прощання. За правилами телефонного етикету розмову повинен завершувати той, хто телефонує. Якщо співрозмовник старший за віком, посадою або це жінка, то треба їм дати право завершувати розмову. Під час розмови не забувайте про формули ввічливості. Перші фрази слугують представленням сторін. Особа, яка знімає трубку, має назвати себе або установу: *Михальська біля телефона; головний бухгалтер Черненко; деканат психологічного факультету*. У відповідь також називають себе або установу.

Листування — диалогічний жанр, яким послуговуються для регулювання ділових або приватних стосунків. Отже, листування може бути офіційним (службовим) або приватним.

Офіційне листування — це листування між установами, організаціями; воно належить до офіційно-ділового мовлення. **Неофіційне листування** ведеться між особами й має побутовий, часто інтимний характер.

Правила складання ділового листа

1. Звернення. Наприклад: *Шановний заступнику директора ... ; Шановний пане ...* і под. — спочатку вказують ім'я, а потім прізвище, а не навпаки.

2. Заголовок. Тема листа, що стисло та влучно розкриває зміст листа.

3. Компліменти. Наприклад: *саме Ваша установа одна з перших, хто апробував нову техніку ... ; завдяки Вашому професіоналізму й наполегливості вдалося ...* і под.

4. Відсутність зайвого. Треба уникати надмірної ввічливості та слів, позбавлених змісту. Велика кількість особових займенників може зашкодити.

5. Важливість дієслів. Уживайте такі дієслова, що позначають виконану дію.

6. Відсутність імперативу (наказовості). Уникайте директивних фраз на зразок *якщо Вас зацікавила ... , то зверніться до ...*

7. Бланк. Ділові листи пишуть (друкують) на фірмовому бланку.

Ці правила поширюються й на складання електронного листа.

Ділові листи за призначенням бувають декількох видів: лист-запит, лист-запрошення, лист-відмова, лист-прохання, супровідний, рекомендаційний, гарантійний лист та ін.

2. **Метод «Броунівський рух».** Учні отримали картки. На кожній з них є теоретичний матеріал. Кожен із учнів має розказати його іншому. Один учасник розказує

тільки одній людині. Узагальнену інформацію, яку здобули учні буде відтворено на дошці.

Орієнтована інформація, що є на дошці.

Діалогічне мовлення – розмова двох і більше осіб.

Діалогічні жанри: бесіда, телефонна розмова та листування.

Функції бесіди: обмін інформацією, пошук та висунення нових ідей, вирішення актуальних проблем тощо.

Основні правила телефонної розмови: лаконічність, наперед продумати вітання, тему розмови, послідовність викладу думок, розмову має завершити той, хто дзвонив тощо.

Види листування: офіційне та неофіційне.

3. Займи позицію. Назвіть переваги (за) та недоліки (проти). «Жива» бесіда краще, ніж електронне листування.

За	Проти
1. Можна людину бачити.	1. Невчасно приходить відповідь.
2. Видно реакцію на запитання та відповідь.	2. Не можна відразу виправити помилку, якщо надіслав лист.
3. Якщо помиляєшся, то відразу можна виправити.	3. Немає можливості побачити реакцію людини на електронний лист.
4. Брехню і правду видно.	4. Псується зір.

IV. Застосування знань, формування умінь.

1. Вправа

2. Прочитайте лист і виконайте завдання.

ТОВ «Україно»
м. Київ, вул. Метрологічна, 15
Тел. (044) 777-77-77

Директорів
ТОВ «Основи»
С. А. Коваленку

Повідомляємо Вам, що пан Савенко Л. С. прибуде до Харкова 13 березня. Любезно просимо Вас організувати зустріч і зарезервувати номер у готелі на 3 дні. Пан Савенко Л. С. прибуде потягом № 147.

Також ми будемо вдячні, якщо Ви організуєте для нього зустріч з Вашими клієнтами під час його візиту.

З повагою —
генеральний директор ТОВ «Україно»

О. Ю. Гармаш

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України <http://mon.gov.ua/> та Інститут модернізації змісту освіти <https://imzo.gov.ua>

ПРАКТИЧНА РИТОРИКА

- Визначте вид листа за призначенням.
- Налишіть лист до міжнародної благодійної організації щодо оздоровлення учнів школи в Карпатах.

2. Групова робота. Клас ділиться на 5 груп: кожна має свою тему для бесіди. Учні повинні представити свою бесіду, яку вони мали обговорити в межах групи і потім представити класу.

Група 1. Розмова класного керівника з учнями про екскурсію.

Група 2. Виготовлення плаката

Група 3. День народження однокласника/однокласниці

Група 4. Підготовка до шкільного проєкту «Я і природа»

Група 5. Підготовка до квесту «Тарас Шевченко 200 років із дня народження»

V. Підсумок

1. Мікрофон

- ✓ Продовжте речення: «Для мене складним було ...»
- ✓ Продовжте речення: «Для мене легким було ...»
- ✓ Продовжте речення: «Для мене цікаво було ...»
- ✓ Продовжте речення: «Для мене новим було ...»

VI. Оцінювання

VII. Домашнє завдання.

1. Повторити правила.
2. Вправа 3 ст. 196

3. Підготуйтеся й проведіть уявну бесіду між представниками сусідніх шкіл про організацію міжшкільних спортивних змагань. Обговоріть такі питання: локація, кількість глядачів, виступи груп підтримки, заходи безпеки, рекламна кампанія, закупівля води та ін.

Висновок до розділу 2.

У практичній частині розроблено конспекти уроків для 5-11 класів. Теми відповідають чинним програмам та побудовані на основі підручників, які використовуються в навчальних закладах. Варто звернути увагу, що по одному конспекту розроблено для 5-8 класів з угорською мовою навчання та по два для 9-11 класів.

Теми уроків є різноманітними та цікавими для учнів. Використано різні форми бесіди з прийомами: евристична бесіда, репродуктивна, лінгвістична дуель, мікрофон, займи позицію. Матеріал підібраний таким чином, щоб відповідав віковим особливостям учнів. Під час розробки уроків було звернено увагу на те, щоб бесіда використовувалася не тільки на мовленнєвих уроках, а й на мовних та на різних її етапах. На уроках є чимало візуалізації для кращого розуміння тем.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети нами було розв'язано всі поставлені завдання.

Досліджено поняття «метод». У сучасній науці існує безліч визначень стосовно поняття «метод». Чимало науковців вивчали його. Однак кожен із них розуміє поняття «метод» по-різному, тому одностайної думки щодо його визначення не існує. П. Олійник вказує на те, що методи навчання є двоїстою системою способів, прийомів, засобів, систематичних дій викладача і студентів (учнів) на заняттях, які мають на меті досягнення певних цілей та завдань. Н. Волкова стверджує те, що метод навчання – діяльність викладача та учнів, яка має на меті засвоєння знань, формування умінь і навичок учнями, а також виховання та загальний розвиток. С. Баранов називає методом навчання ту форму засвоєння навчального матеріалу, який виникає із завдань, що ставить освіта, а також виховання й розвиток особистості учня. Проблему визначення поняття «методу», крім вищезгаданих досліджували А. Алексюк, М. Махмутов та ін.

Розкрито співвідношення визначень методу та прийому. До цього часу нема одностайної думки стосовно методу і прийому. Однак можна стверджувати те, що вони пов'язані між собою, але не є тотожними. Оскільки М. Успенський стверджує, що метод вказує на напрям та характер діяльності учня в процесі навчання, який направляє педагог, а прийом виступає певною дією вчителя та школярів. Наприклад, Є. Пасічник та З. Слєпкань вказують, вищезазначені поняття переходять одна в одну.

Проаналізовано класифікації методів навчання. Цією проблемою займалися такі науковці: Л. Рожило, М. Шкільник, Є. Пасічник, П. Підкасистий та ін. Класифікацій методів є чимало. У кожному з них є елементи словесних методів. Потрібно вказати на те, що конкретно їх так не називають. Наприклад, С. Чавдаров, В. Масальський виділяють зв'язний виклад вчителя та бесіду, В. Капінос – метод пояснення нового матеріалу та евристичну бесіду. Однак у кожній із класифікацій є бесіда без конкретизації виду, а в окремих випадках, зокрема В. Капіноса – евристична бесіда.

Охарактеризовано словесні методи навчання. До словесних методів навчання відносимо: пояснення, розповідь, лекція, бесіда, робота з підручником. Розкрито їх особливості використання на уроках. Вказано також інтерактивні прийоми, а саме: мозковий штурм, лінгвістична дуель, займи позицію тощо.

Виокремлено особливості організації бесіди на уроках української мови. Зокрема вказано, що С. Лукач виділяє наступні вимоги до бесіди на уроках української мови, з якими ми погоджуємося:

- 1) Запитання мають бути чіткими й лаконічними;

- 2) вчитель-предметник повинен мати певні риси характеру;
- 3) питання мають стимулювати мислення учнів;
- 4) вміння викликати зацікавленість в учнів до певного виду роботи;
- 5) введення елементів дискусії в бесіду чи ігрових прийомів;
- 6) мовлення вчителя має бути природним і немонотонним;
- 7) за своєю будовою речення чи питання є не занадто довгими та простими;
- 8) зв'язок слів у мовленні мають бути логічними.

Розроблено конспекти уроків з української мови з використанням бесіди у 5-11 класах. Варто звернути увагу на те, що конспекти стосуються шкіл з угорською мовою навчання у 5-8 класах та українською – у 9-11 класах.

У 5-му класі темою є «Омоніми» та використано наступні методи та прийоми: робота з підручником, спостереження над мовним матеріалом, евристична бесіда, кросворд, мікрофон.

У 6-му класі темою є «Підсумковий урок за темою «Іменник»», під час якого використовуються наступні методи та прийоми: слово вчителя, мікрофон, тести, репродуктивна бесіда, гра «Ромашка».

У 7-му класі під час узагальнення з теми «Ступені порівняння прикметників (повторення)» було використано наступні методи й прийоми: слово вчителя, робота з підручником, спостереження над мовним матеріалом, гра «Знайдіть помилку», лінгвістична дуель, вправа.

У 8-му клас розроблено урок на тему «Письмовий стислий переказ тексту з елементами опису місцевості» та використано такі методи й прийоми: вступна бесіда, робота з текстом, словникова робота, бесіда за змістом прочитаного, робота з текстом (повторне читання).

У 9-11 класах розроблено по 2 уроки, а саме: 1 урок – мовна тема, 2 урок – мовленнєва.

У 9-му класі темою є «Основні відомості про складне речення, його ознаки, види» та використано такі методи й прийоми: спостереження над мовним матеріалом, групова робота, робота з підручником, лінгвістична дуель. Цей урок є мовним, а на мовленнєвою темою є «Твір-роздум на морально-етичну тему» та застосовано наступні методи й прийоми: робота з підручником, репродуктивна бесіда, займи позицію, робота з таблицею, слово вчителя, групова робота, мікрофон.

У 10-му класі є такі уроки: «Правопис префіксів» (методи й прийоми: робота з підручником, евристична бесіда, робота з малюнком, робота з таблицею, лінгвістична

дуель, мікрофон) та «Докладний усний переказ тексту публіцистичного стилю» (методи й прийоми: робота з підручником, евристична бесіда, робота з малюнком, бесіда за змістом прочитаного, мікрофон).

В 11-му клас мовною темою була «Стилістичні особливості слів іншомовного походження (повторення)». Використовуються такі методи й прийоми: кросворд, робота з підручником, лінгвістична дуель, мікрофон. Другим уроком був «Діалогічні жанри» та при створенні конспекту застосовано наступні методи й прийоми: робота з малюнком, робота з підручником, метод «Броунівський рух», займи позицію, групова робота, вправа, мікрофон.

Отже, узагальнюючи можна сказати, що використано різні словесні методи та прийоми, які були застосовані на різних етапах уроків. Оскільки мали свою мету. Можна стверджувати, що словесні методи та прийоми є ефективними на мовному та мовленнєвому рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексюк А. Загальні методи навчання в школі. – К. : Вища школа, 1981. – 206 с.
2. Баранов С. Сущность процесса обучения : [учеб. пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов]. М. : Просвещение, 1981. – 143 с.
3. Бесіда як метод навчання молодших школярів / Режим доступу: <http://www.pedahohikam.net/nervs-995-5.html>
4. Біляєв О. Лінгводидактика рідної мови: Навчально-методичний посібник. – К.: Генеза, 2005. – 180 с.
5. Біляєв О.М. Сучасний урок української мови. – К., 1981. – 176 с.
6. Бурлака Я. Бесіда як метод навчання. – К., 1961. – 76 с.
7. Волкова Н. Педагогіка: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник – К.: Либідь, 1997. – 373 с.
9. Дидактика современной школы. – М.: Просвещение, 1987. – 351 с.
10. Евристична бесіда / Режим доступу: <https://docs.google.com/document/d/1uvxVpWjIEOLM7GhNZFqpwEfJbsJOlQmqztE-wuQqEsM/edit#>
11. Кабанский Ю. Выбор методов обучения в средней школе. – М., 1981. –
12. Капинос В. О методах обучения русскому (родному) языку // Методы обучения в современной школе: [сб. статей] – М.: Просвещение, 1983. – С. 26-42.
13. Кучерук О. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : Монографія. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. – 420 с.
14. Лукач С. Бесіда на уроках мови. – К.: Рад. школа, 1990. – 112 с.
15. Махмутов М. Современный урок. – М., 1985. – 184 с.
16. Мельничайко В. Удосконалення змісту і методів навчання української мови. – К. : Рад. школа, 1982. – 216 с.
17. Методика викладання української мови в середній школі / за ред. С. Чавдарова, В. Масальського. – К.: Рад. школа, 1962. – 372 с.
18. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі: Навчальний посібник / за ред. С. Гончаренка, П. Олійника. – К.: Вища шк., 2003. – 323 с.
19. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за редакцією М. Пентилюк. – К., 2004. – 400 с.
20. Оконь В. Введение в общую дидактику. – М.: Высш. шк., 1990. – 382 с.

21. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. – К.: Ленвіт, 2000. – 384 с.
22. Педагогика : учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей / под ред. П. Пидкасистого. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 640 с.
23. Пентилюк М. Сучасний урок української мови. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 176 с.
24. Сербин С. Проблема використання інтерактивних методів у процесі навчання української мови та літератури: теоретичний аспект – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2016_1_24.
25. Слепкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. – К. : Вища школа, 2005. – 239 с.
26. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / за ред. О. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004 – 192 с.
27. Успенский М. Совершенствование методов и приемов обучения русскому языку в национальной школе. – М.: Педагогика, 1979. – 128 с.
28. Ушинський К. Д. . Вибрані педагогічні твори. – К., 1949. – 448 с.
29. Фіцула М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.
30. Функції і структура методів навчання / за ред. В. Онищука. – К.: Рад. школа, 1979. – 159 с.
31. Шкільник М. Проблемний підхід до вивчення частин мови: [посібник для вчителів]. – К.: Рад. школа, 1986. – 136 с.
32. Ягупов В. Педагогіка / Режим доступу: https://eduknigi.com/ped_view.php?id=186